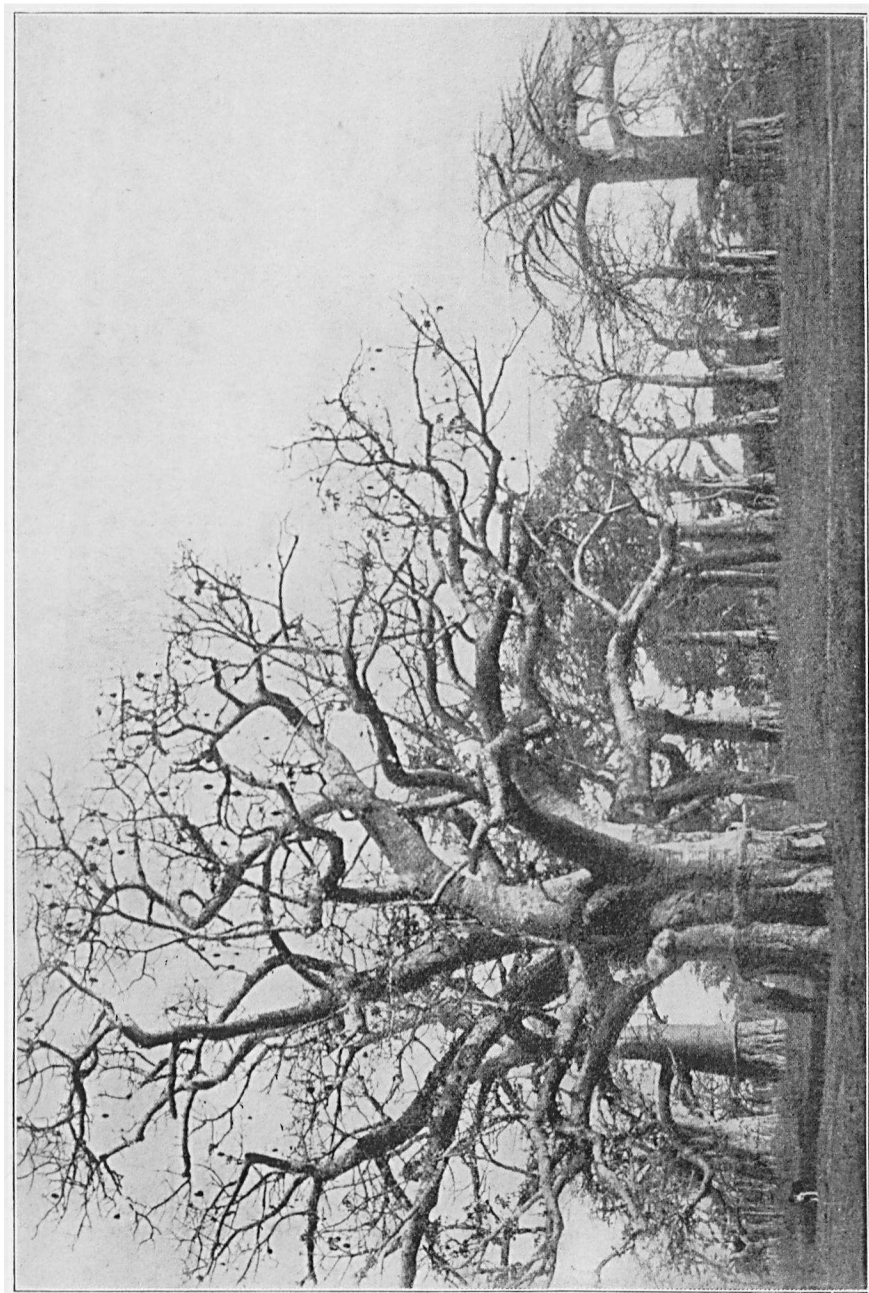

BAOBABBOOMEN (*Adansonia digitata*).

Naar A. CHEVALIER.

DE BAOBABBOOM

DOOR

F. A. VON STÜRLER.

(Met een plaat.)

ALGEMEENE EN BOTANISCHE KENMERKEN.

De baobabboomen behooren tot de familie der *Malvaceae*; de meest verbreid voorkomende en meest gecultiveerde soort is de *Adansonia digitata*. De geslachtsnaam is afgeleid van ADANSON, den Franschen natuuronderzoeker, die het eerst van de hoofdtoort een goede beschrijving gaf. De boom is inheemsch in Afrika, maar komt daar niet overal voor; West-Afrika schijnt de bakermat te zijn, van waar uit de verspreiding naar het oosten en het zuiden heeft plaats gehad. In het wild groeit hij vooral in streken met dorre zand- of steenachtige gronden, zich tot nabij de woestijnen uitstrekkende; in de woestijnen zelf, in de oerboschen en in de lage kustlanden treft men hem niet aan.

A. CHEVALIER vermeldt dat de *Adansonia digitata* veel in Senegambië voorkomt, maar steeds in kleine groepjes; volgens MONTEIRO zou hij in Angola in groote hoeveelheden gevonden worden. Ofschoon tot de tropen behorende, groeit hij ook in het subtropisch en gematigd warme gedeelte van Zuid-Afrika. Volgens H. BAILLON e. a. zijn bepaalde soorten eigen aan Madagascar, terwijl één soort in noordelijk Australië zou voorkomen. In gecultiveerden staat vindt men hem, ofschoon slechts in geringe hoeveelheden, over het grootste gedeelte van Afrika en de omringende eilanden. Naar andere streken is de *A. digitata* slechts weinig overgebracht; hier en daar wordt hij in Voor- en West-Indië aangeplant; in N. O.-Indië komen slechts enkele exemplaren voor.

Uit de gegevens van BISSCHOP GREVELINK, aangevuld met die van anderen, is de volgende botanische beschrijving samen te stellen:

De *Adansonia digitata* groeit op tot een middelmatig (20—25 M.) hoogen boom met een korten, dikken stam (soms is deze even lang als dik). Aan de basis heeft hij dikwijls een omvang van 15—25 M., dus een diameter van circa 6 M. Op een hoogte van ongeveer 7 M. vormt hij bochtige takken, welke ten deele wijd uitgespreid, hetzij horizontaal of ietwat overhangend, voor een ander deel opwaarts groeien. De bast er van bestaat uit een witachtige opperhuid, waaronder een zacht weefsel, dat den vezelstofhoudenden binnenbast bedekt. Het hout is zeer zacht, sponsachtig en zeer waterrijk; steekt men er een mes in, dan loopt er een slijmachtig vocht uit; voor timmerhout is het dan ook geheel ongeschikt.

De boom is in het bezit van afwisselende, gesteelde, samengestelde, handvormige, 3—9-tallige (veelal 5-tallige) bladeren. De enkele bladeren zijn smal elliptisch, spits toeloopend, gaafrandig, zachtgroen gekleurd. Zijn bloemen zitten aan lange, hangende stelen; zij zijn volkomen, tweeslachtig. Hare kelk is vergroeidbladig, klokvormig, 5-slipbig, van binnen zijdeachtig behaard, groen. De kroon is losbladig, klokvormig, 5-bladig, wit, groot in verhouding tot de kelk. Van de vele meeldraden zijn de helmdraden tot over de helft tot een buis vervormd, die aan haar voet met de kroonbladen is vergroeid; naar boven zijn de helmdraden tot een krans uitgespreid en elk van hen heeft een niervormigen, paarsen helmknop. De stamper bestaat uit een bovenstandig vruchtbeginsel, waarop een lange stijl, die ver boven de meeldradenkrans uitsteekt en gekroond is met een stervormigen, 10-deeligen stempel.

De vrucht is een niet openspringende komkommervormige bevrucht; haar grootte loopt uiteen, zoo heeft men er die 35 cM. lang en 7 cM. breed zijn, weer andere zijn 20 cM. lang en 6 cM. breed. De vruchtwand is bastachtig, naar de variëteit donkerbruin, groenachtig of geelrood gekleurd en fluweelachtig behaard. Inwendig bevat de vrucht een zuurloet, slijmachtig, dik vocht, dat later tot een poeder opdroogt en de niervormige zaden bevat. Deze hebben een houtige zaadhuid en een witte, oliehoudende kern.

AANTEKENINGEN.

Groeit de boom in het wild vooral op niet vruchtbare gronden, in gecultiveerden staat komt hij op allerlei grondsoorten goed tot ontwikkeling. Gedurende den regentijd neemt hij veel water op, dat

voor een groot deel in zijn stam en takken verzameld blijft, om in den drogen moesson er geen gebrek aan te hebben en zelfs aan het einde er van nieuwe bladeren te vormen. Bij het begin van den regentijd gaat hij bloeien; zes maanden later zijn de vruchten rijp, alsdan staat hij bladerloos (zie plaat) en komt dus in dit opzicht met den kapokboom (*Eriodendron anfractuosum*), van dezelfde familie, overeen. Bij in het wild groeiende exemplaren vallen de vruchten ten deele af, een ander deel wordt de buit van apen en eekhoorns, terwijl sommige de windvlagen weerstaan, zoodat zes maanden later, bij het bloeien, nog enkele aan de boomen hangen.

Van de boomen worden geoogst bladeren, vruchten en bast. Voor het verkrijgen van de beide eerste producten, beklimmen de inboorlingen met behulp van houten pennen, die ze in het sponsige hout van het onvertakte gedeelte van den stam steken, de boomen. De jonge bladeren worden kort na het ontluiken verzameld, door de jonge takken ruw af te snijden of af te rukken. De negerinnen risten de bladeren van de takken, die versch als groente dienst doen; het grootste gedeelte wordt echter gedroogd, tot poeder gemaakt en op de markten te koop aangeboden. Met water gekookt krijgt men van dit poeder een slijmachtige vloeistof, die bij verschillende gerechten als sorghopap, vleeschspijzen, e. a. bij wijze van saus gebruikt wordt.

Het dikke vocht van de vrucht wordt tot drank toebereid; daartoe maakt men aan een harer uiteinden een opening, roert het sap om, giet het in een glas en vermengt het met water en suiker. De aldus gewonnen drank komt eenigermate overeen met dien op overeenkomstige wijze verkregen uit de vrucht van de grenadillaplant (*Passiflora quadrangularis*), die in tropisch Amerika inheemsch zou zijn, doch ook in N. O.-Indië en elders voorkomt. Het vocht heeft de eigenschap om melk te stremmen en de inboorlingen gebruiken het om het melksap van caoutchouclianen (vooral Landolphiasoorten) te doen stollen. Opgedroogd vormt het vocht een poeder, dat de inboorlingen als medicijn bezigen; eertijds werd het onder den naam van terra lemnia over Egypte naar Europa uitgevoerd. Uit de onderzoekingen van HECKEL en SCHLAGDENHAUFEN is gebleken, dat het wijnsteenzuur, alcaliën, glucose, azijnzuur en looistof bevat. Het is dan ook een bloedzuiverend purgeermiddel. Het wijnsteenzuur, verbonden aan kalium tot kaliumhydrotartraat of z.g. cremortart, is oorzaak dat men den boom ook wel cremortartboom noemt, een naam, die zeker heel wat toepasselijker is dan die van apenbroodboom of leverworstenboom, ook wel aan hem gegeven.

De zaden bestaan volgens BALLAND uit ongeveer $\frac{1}{3}$ schil en $\frac{2}{3}$ kern; ook Dr. J. J. A. WIJS geeft dit op. De eerste, die een volledige analyse der kernen maakte, vond er 63,2 pCt. vet (olie) in; de laatste ruim 60 pCt.. De olie, die een aangename zachte smaak en reuk heeft, wordt door de negers gewonnen en bij de bereiding hunner spijzen gebruikt.

Van den binnenbast van den stam verkrijgen de inboorlingen vezelstof. Het winnen daarvan heeft als volgt plaats: met dissels hakken zij den buitenbast weg, waarna de binnenbast zich in groote vellen laat afstroopen. Deze bewerking heeft tengevolge, dat de stammen een nog vreemder aanzien krijgen, dan zij van nature reeds door hun grooten omvang hebben. Jonge boomen geven de fijnste en zachtste vezelstof en het oogsten, waaronder de boomen schijnbaar niet lijden, kan men om de 7 à 8 jaren, dus ongeveer als bij den kurkeik (*Quercus suber*) herhalen. De vezelstof verkrijgt men door de afgestroopte lappen te kloppen, de vezels te schrapen, af te spoelen en te drogen. De inboorlingen maken er touw van; in Angola wint men ze meer in het groot en voert ze uit naar Portugal, waar men er papier uit vervaardigt.

We zien dus dat de boom van groote beteekenis is voor de inboorlingen in Afrika. Wegens zijn eigenaardig voorkomen en vruchten, verdient hij op de erven in onze Oost zeker meer aangeplant te worden dan tot heden het geval is.

LITERATUUR.

BALLAND, Baobab. (Bull. d. l. Soc. centr. d'Agric. coloniale, 1905.)
BISSCHOP GREVELINK, A. H. Planten van Nederlandsch-Indië, bruikbaar voor handel, nijverheid en geneeskunde. (Amsterdam, 1883.)

CHEVALIER, A. Les Baobabs (*Adansonia*) de l'Afrique continentale. (Bull. Soc. bot. de France. LIII. 6. p. 480—496, 2 pl. 1906.)

GERBER, CH. Contribution à l'étude botanique, thérapeutique et chimique du genre *Adansonia* [Baobab]. (Ann. Inst. colon. Marseille, 1895.)

WIJS, J. J. A. Vettep, oliën en wassen. (Haarlem, 1906.)
